

MICHAŁ T. W. VON GRABOWSKI¹

**PROFESOR ALFRED ADAM (1888-1956) – WYBITNY PEDIATRA
W WOLNYM MIEŚCIE GDAŃSKU, PRZECIWNIK NAZIZMU,
CZŁOWIEK Z ODWAGĄ I CHARAKTEREM**

PROFESSOR ALFRED ADAM (1888-1956) – IMPORTANT PAEDIATRICIAN
IN THE FREE TOWN GDAŃSK, OPPONENT OF NATIONAL SOCIALISM,
PERSON WITH COURAGE AND CHARACTER

¹ Em. ordyn. (ltd. OA), Klinika Ortopedii, Edith-Stein-Fachklinik, Bad Bergzabern, Niemcy

Celem pracy było przedstawienie biografii niemieckiego pediatry prof. Alfreda Adama, w latach 1928-1938 kierownika Oddziału Chorób Dziecięcych Szpitala Miejskiego w Gdańsku, przemianowanego w 1935 r. na Klinikę Pediatrii Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej. Poza jego szczególnymi osiągnięciami zawodowo-naukowymi, postać prof. Adama godna jest przypomnienia przede wszystkim ze względu na jego nieugiętą, godną postawę moralno-etyczną w okresie panowania w Wolnym Mieście Gdańsku (WMG) i w Niemczech ideologii narodowo-socjalistycznej, której podporządkowana była także medycyna. Informacje zawarte w pracy bazują przede wszystkim na treści artykułu Christiana Rexrotha „Wachsam und wägend, mutig und hart – Prof. Dr. med. Alfred Adam (1888-1956)”, opublikowanego w 2005 r. w książce „Geschichte der Universitäts-Kinderklinik Erlangen”, wybranych materiałach z Sympozjum poświęconego życiu i działalności prof. Adama, które odbyło się w dniu 14.10.2006 r. w Erlangen z okazji 50-lecia jego śmierci, oraz na przekazach osobistych uzyskanych w 2015 r. od syna profesora, dr. med. Hansa Adama.

WSTĘP

Osoba wybitnego pediatry, naukowca i praktyka, prof. dr. med. Alfreda Adama (ryc. 1), związana jest nierozłącznie z Gdańskiem, gdzie spędził 16 lat swojego pracowitego życia [2, 3, 6, 9, 10, 11]. Przejmując wiosną 1929 r. (nominację na ordynatora otrzymał w październiku 1928 r.) prowadzenie 60-łóżkowego Oddziału Chorób Dziecięcych Szpitala Miejskiego Wolnego Miasta Gdańska przy Delbrück Allee [7], rozbudował go do 300 łóżek. Wraz z otwarciem, w dniu 13.04.1935 r., Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku (Staatliche Akademie für Praktische Medizin zu Danzig), jego oddział awansował do rangi Kliniki tej uczelni [3, 8], która, wzorowana na Akademii Medycznej w Düsseldorfie, prowa-

Ryc. 1. Profesor Alfred Adam w Erlangen, 1954 r. (zdjęcie udostępnione przez syna profesora, dr. Hansa Adama)

Fig. 1. Professor Alfred Adam in Erlangen, 1954 (photo from the collection of dr Hans Adam, the son of Professor)

dziła początkowo tylko nauczanie przedmiotów klinicznych (od listopada 1940 r., jako Medizinische Akademie Danzig, prowadziła już pełny zakres nauczania). Miała ona też za zadanie wychowywać młodych lekarzy w duchu narodowosocjalistycznym. Większość profesorów nowej uczelni stanowili przybysze z głębi Niemiec oraz sympatycy partii NSDAP, rządzącej w WMG od 1934 r. Profesor Adam, podobnie jak większość gdańskich Niemców, liczył na pozytywne zmiany rządu. Gdy jednak okazało się, że nowe władze WMG prowadzą radykalnie

antydemokratyczną, rasistowską politykę zdrowotną połączoną z przymusową sterylizacją oraz eutanazją dzieci, stanowczo odmówił udziału w jej realizacji. Rezultatem było pozbawienie go w 1938 r. stanowiska dyrektora Kliniki. Pomimo licznych szykan i prześladowań pozostał Adam do 1945 r. w Gdańsku, gdzie prowadził pediatryczną praktykę prywatną. Tak odważna postawa niemieckiego lekarza była w owym czasie absolutnym wyjątkiem. Po wojnie był prof. Adam przez 10 lat (1946-1956) dyrektorem Kliniki Chorób Dziecięcych Uniwersytetu w Erlangen, którą znacznie rozbudował i unowocześnił [6].

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ, STUDIA W KRÓLEWCU, MONACHIUM I BERLINIE

Ludwig Friedrich Alfred Adam urodził się 13.08.1888 r. w Dahmsdorf, pow. Lebus/Neumark (dzisiaj Okręg Frankfurt nad Odrą, Brandenburgia, RFN). Jego rodzicami byli Carl Hermann Adam i Wilhelmine (Minna) z d. Wollermann, obydwójce ewangelicy luteranie [6]. Dziadek Alfreda ze strony ojca był właścicielem gruntów w Królewcu. Jego przodkowie, protestanczy górnicy, przybyli do Prus Wschodnich ok. 1732 r. z Salzburga [10]. Dziadek ze strony matki był rolnikiem i posiadaczem cegielni w Hammerstein/Westpr. (dzisiaj Czarne w powiecie Człuchów, woj. pomorskie). Wkrótce po urodzeniu Adama jego rodzice przenieśli się do Królewca, gdzie Carl Adam mianowany został Królewskim Starszym Asystentem Kolejowym (Königlicher Oberbahnhassistent) i zawiadowcą stacji (Bahnhofsvorsteher) Dworca Głównego a później także pruskim Radcą Państwowym (Staatsrat). Rodzina Adamów mieszkała przy Fuchsbergerallee, na peryferiach Królewca. Naukę szkolną rozpoczął Alfred w 1894 r. Świadectwo dojrzałości uzyskał we wrześniu 1906 r. w Królewskim Friedrich-Wilhelm-Kollegium (Gimnazjum Humanistyczne). Wkrótce potem rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Albertina w Królewcu. W lutym 1909 r. zdał Adam, z wynikiem bardzo dobrym, przedkliniczne egzaminy lekarskie (ärztliche Vorprüfung) i przeniósł się na Uniwersytet w Monachium. Od 1910 r. studiował dalej na Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie, gdzie wiosną 1913 r. złożył, z ogólnym wynikiem dobrym, końcowe egzaminy lekarskie i w dniu 3.05.1913 r. otrzymał prawo wykonywania zawodu lekarskiego (Approbation), z datą ważności od 1.04.1913. W czerwcu 1913 r. obronił Adam, z oceną „cum laude”, pracę doktorską na temat „Nervus-recurrens-Lähmung bei Mediastinitis” („Porażenie nerwu krtaniowego wstecznego w zapaleniu śródpiersia”).

PRACA ZAWODOWA I NAUKOWA W HAMBURGU, FRANKFURCIE NAD MENEM I HEIDELBERGU

Na początku swojej zawodowo-naukowej kariery, zajmował się Alfred Adam przede wszystkim bakteriologicznymi i serologicznymi problemami badawczymi, biologią i patologią. Jego pierwszym miejscem pracy, w latach 1913-1914, był Instytut Terapii Eksperymentalnej w Szpitalu Ogólnym Hamburg-Eppendorf. Dyrektor tego Instytutu, prof. Hans Much, wysłał Adama, już po roku pracy, w celach naukowo-badawczych do Jerozolimy. Tamtejsze władze doceniły jego kompetencje. Adam został mianowany kierownikiem Oddziału Badawczego Gruźlicy (kwiecień-sierpień 1914 r.) w miejscowym Międzynarodowym Wydziale Zdrowia. Następne cztery miesiące pracował on w Instytucie Światła (Lichtinstitut) Kliniki Chorób

Skórnych Uniwersytetu w Berlinie (prof. Edmund Lesser). W latach 1915-1918 był Alfred Adam uczestnikiem I wojny światowej. Pełnił sanitarną służbę wojskową na frontach w Prusach Wschodnich, w Galicji, w Serbii, Macedonii i na Węgrzech. Przydzielony do tzw. „Armii Bałkańskiej” prowadził od sierpnia 1915 do listopada 1918 r. Laboratorium Bakteriologiczne Lazaretu Wojskowego w Üsküb (Macedonia), zdobywając wszechstronne doświadczenie fachowe i zyskując wielkie uznanie swoich przełożonych. W opinii ze stycznia 1919 r. chwalono go za „niezmordowaną pilność, wielką rozważę i sumiennosc” [6]. Za zasługi na polu praktycznej higieny i zwalczania epidemii, co uratowało życie i zdrowie wielu żołnierzy, został odznaczony Krzyżem Żelaznym 2. Klasy oraz Heskim Krzyżem Sanitarnym (Hessischen Sanitätskreuz). Od marca 1919 do marca 1920 r. pracował jako asystent w Instytucie Fizjologii Wegetatywnej (Institut für Vegetative Physiologie) Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem. W tym okresie napisał ponad 100-stronicowy rozdział „Die übertragbaren Krankheiten“ („Choroby zakaźne”) do podręcznika Hugo Seltera „Grundriss der Hygiene“ („Podstawy higieny”, wyd. Uniwersytetu w Królewcu, 1920). Kolejnym przedmiotem zainteresowań Alfreda Adama stały się bakteriologiczne problemy w pediatrii. W dniu 1.04.1920 r. otrzymał on etat asystenta w Klinice Chorób Dziecięcych Uniwersytetu Ruprechta-Karola w Heidelbergu, prowadzonej przez wybitnego naukowca prof. Ernsta Moro (1874-1951). Już w 1920 r. przyznano Adamowi uprawnienia lekarza-specjalisty chorób dziecięcych (Facharzt für Kinderkrankheiten). Pod kierunkiem prof. Moro, powstały pierwsze prace Adama dotyczące fizjologii odżywiania i patogenez dyspepsji. Na podstawie pracy habilitacyjnej „Die Biologie der Dündarmcoli und ihre Beziehung zur Pathogenese der Intoxikation” („Biologia E. coli jelita cienkiego i jej stosunek do patogenez zakażenia”) oraz w uznaniu jego naukowych i organizacyjnych osiągnięć, został Alfred Adam jesienią 1922 r. mianowany docentem prywatnym (PD) chorób dziecięcych na Uniwersytecie w Heidelbergu. Do marca 1924 r. prowadził tam wykłady na temat „odżywiania i zaburzeń odżywiania niemowląt” oraz opublikował 40 prac naukowych. W kwietniu 1924 r. podjął Adam pracę w Uniwersyteckiej Klinice Chorób Dziecięcych Szpitala Ogólnego w Hamburgu Eppendorf. W Klinice tej poszerzył on znacznie zakres swoich prac badawczych. Szczególnie cenne były wyniki jego badań dotyczące leczenia zatruc jelita cienkiego bakteriami E. coli oraz profilaktyki krzywicy przez dodanie do mleka krowiego witaminy D. W dniu 7.05.1924 r. został Adam „przehabilitowany” (umhabilitiert) na Uniwersytecie w Hamburgu, gdzie też, 20.06.1927 r., mianowano go profesorem nadzwyczajnym oraz zastępcą dyrektora Kliniki Pediatrycznej, prof. Hansa Kleinschmidta (1885-1977).

PROFESOR ADAM JAKO KIEROWNIK ODDZIAŁU I KLINIKI PEDIATRII W WOLNYM MIEŚCIE GDAŃSKU (1929-1938)

Szpital Miejski w Gdańsku-Wrzeszczu (Städtisches Krankenhaus Danzig-Langfuhr) przy Delbrück Allee (dzisiaj ul. Dębinki) otwarty został w dniu 19.04.1911 r. i mieścił początkowo tylko oddziały chirurgii i chorób wewnętrznych [3, 7, 8]. W 1921 r. przybyły do nich oddziały dermatologiczny i psychiatryczny. W latach 1923-1927, ze względu na rosnące potrzeby mieszkańców, szpital został rozbudowany i unowocześniony. Przy tej okazji utworzono m.in. 30 łóżkowy Oddział Chorób Dziecięcych, powiększony potem do 60 łóżek. Jego kierownikiem mianowany został, w dniu 5.10.1928 r., 40-letni prof. Alfred Adam. Przybył on do Gdańska, na zasadzie czasowego „urlopowania za granicę” przez Uniwersytet w Hamburgu. Kilka mie-

się wcześniej, w dniu 12.05.1928 r., poślubił prof. Adam w Bremerhaven 13 lat młodszą od siebie Elisabeth Düring, nauczycielkę, ur. w Barmen/Elberfeld, córkę Karla Düringa, dyrektora szkoły w Bremerhaven. W małżeństwie tym urodziło się potem (w Gdańsku) dwoje dzieci, syn Hans (ur. 1929 r., późniejszy dr med. i pediatra, obecnie zamieszkały w Weil der Stadt w Niemczech) oraz córka Edith (Dita, ur. w 1932 r., po wojnie emigrantka do New Mexico w USA). Państwo Adamowie sprowadzili się do Gdańska dopiero wczesną wiosną 1929 r. Zamieszkali początkowo na terenie szpitala przy Delbrück Allee, by przenieść się później na Ferberweg we Wrzeszczu (obecnie ulica Miszewskiego). Na prof. Adama czekało w Gdańsku wiele medycznych, budowlanych i organizacyjnych problemów, które udało się jednak, dzięki życzliwej postawie ówczesnych władz miasta, szybko pokonać. Szczególne wsparcie uzyskał Adam ze strony Bernharda Kamnitzera, do stycznia 1931 r. senatora ds. finansowych WMG i centrowo-lewicowego działacza żydowsko-niemieckiego [2, 6, 9]. Oddział Chorób Dziecięcych został rozbudowany do 120 łóżek, a później mógł przyjmując nawet 300 małych pacjentów. Zespół lekarski Oddziału stanowili początkowo tylko jego kierownik, jeden Oberarzt (ordynator, starszy lekarz), trzech asystentów oraz kilku zmieniających się praktykantów. Z dzisiejszej perspektywy wydaje się to bardzo mało. Liczba personelu średniego i niższego była jednak stosunkowo wysoka. Od samego początku starał się Adam o stworzenie miejsca do prowadzenia lecznictwa morskiego dla dzieci (Kinderseeheilstätte). Oddział taki, podporządkowany Szpitalowi Miejskiemu w Gdańsku, powstał w Sopocie i liczył, łącznie z pododdziałem gruźliczym, 160 łóżek. W 1929 r. utworzył prof. Adam Szkołę dla Sióstr Niemowląt i Dzieci (Danziger Schule für Säuglings und Kinderschwestern), której świadectwo ukończenia było uznawane także w Niemczech. W 1934 r. Oddział Pediatriczny otrzymał dodatkowy etat Oberarza. Jego zadaniem było głównie poradnictwo dla matek oraz prowadzenie konsultacji w terenie. W 1935 r. prowadzony przez Adama Oddział został przekształcony w Klinikę nowo utworzonej Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku [3, 6, 8]. On sam został jej dyrektorem. W związku z tym, z ciężkim sercem, zmuszony był do rezygnacji z równoczesnej przynależności do grona nauczycieli akademickich Uniwersytetu w Hamburgu. Nominacja Adama w Gdańsku była poprzedzona urzędowym, bezproblemowym zresztą, potwierdzeniem jego „aryjskiego“ pochodzenia (niektórzy jego przeciwnicy próbowali później „obarczyć“ Adama semickim rodowodem). Profesor Adam został mianowany konsultantem krajowym ds. pediatrii (Staatlicher Kinderarzt) oraz Pełnomocnikiem Zespołu Roboczego ds. Matki i Dziecka w Wolnym Mieście Gdańsku (Beauftragter der Arbeitsgemeinschaft der Freien Stadt Danzig für Mutter und Kind) z obowiązkiem lekarskiej organizacji i kontroli opieki nad matką i dzieckiem, szkolenia matek, pielęgniarek dziecięcych, położnych i in. oraz wydawaniem stosownych materiałów informacyjnych dla całego obszaru WMG. Wkrótce okazało się, że moralno-etyczne poglądy prof. Alfreda Adama coraz bardziej kolidują z nazistowską polityką władz Gdańska, rządzonego od 1934 r. przez partię NSDAP. Inteligentny i krytycznie myślący Adam szybko odkrył prawdziwe, zbrodnicze i rasistowskie oblicze nowego reżimu. Szczególny opór stawiał on zarządzeniom dotyczącym przymusowej sterylizacji i eutanazji dzieci. Wszystkie odgórne próby skłonienia Adama do odstąpienia od jego demokratycznych i humanitarnych przekonań kończyły się fiaskiem. Za zdecydowaną odmowę wstąpienia do NSDAP, SS i innych organizacji nazistowskich oraz bojkotowanie udziału w zebraniach partyjnych (dla urzędników państwowych obligatoryjne) był poddany stałym szykanom ze strony prof. Ericha Grossmanna, senatora ds. zdrowotnych WMG i SS-Oberführera [2, 3, 4, 6, 9]. W 1938 r., jako członek Narodowo-Socjalistycznego Związku Lekarzy (NS-Ärzte-

bund), po zapoznaniu się z jego rasistowskim charakterem, wystąpił z tej organizacji już po 3 miesiącach przynależności do niej. Po incydencie eutanazji, którego dopuścił się dr Korte, asystent Kliniki, aktywny członek NSDAP i SS, wystąpił Adam z wnioskiem o wszczęcie dyscyplinarnego postępowania karnego wobec własnej osoby (jako kierownika Kliniki) w tej sprawie. Wniosek odrzucono. Pomimo wielkiego autorytetu naukowego i fachowego, ogromnej popularności w Gdańsku oraz uznania wśród studentów medycyny, prof. Alfred Adam został z dniem 10.03.1938 r. pozbawiony praw urzędnika państwowego i zwolniony ze stanowiska dyrektora Kliniki oraz wszystkich innych pełnionych funkcji. W ramach „zadośćuczynienia“ został honorowo odprawiony przez prezydenta WMG, otrzymał pozwolenie na prowadzenie praktyki prywatnej oraz odszkodowanie od miasta w wysokości 60 tys. guldenów gdańskich (ok. 185 tys. euro), które miały mu być wypłacane ratami przez kolejne 10 lat. Następcą Adama w Gdańsku został prof. Hugo Meyer [3], pediatra przybyły z Kilonii. Profesor Adam był od 1921 r. członkiem Niemieckiego Towarzystwa Pediatrycznego (Deutsche Gesellschaft für Kinderheilkunde, DGfK) i brał czynny udział w jego działalności. Na znak protestu przeciwko całkowitemu podporządkowaniu się tego Towarzystwa rasistowskiej, narodowosocjalistycznej polityce reżimu, złożył Adam, w styczniu 1939 r., rezygnację z jego członkostwa [6]. Było to równocześnie aktem solidarności z licznymi, zaprzyjaźnionymi żydowskimi kolegami, których zmuszono do opuszczenia Towarzystwa.

Przed rozpoczęciem pracy w Gdańsku był prof. Adam autorem 59 prac naukowych. W okresie prowadzenia Oddziału Chorób Dziecięcych w Gdańsku ukazało się 11 jego dalszych publikacji, w tym prace poświęcone klimatycznemu treningowi dla dzieci. Jego kolejne prace naukowe ukazały się drukiem dopiero po wojnie, w 1950 r. [6].

PRAKTYKA PRYWATNA W GDAŃSKU I PRZEŚLADOWANIA W LATACH 1939-1945

Po utracie stanowiska kierownika Kliniki Chorób Dziecięcych otworzył prof. Adam, w 1939 r., prywatną praktykę pediatryczną przy Długim Targu (Langer Markt 33) w Gdańsku, którą prowadził do 1945 r. Przez cały ten okres poddany był szykanom ze strony organów NSDAP oraz nazistowskiego Zjednoczenia Lekarzy Ubezpieczalni Społecznej (Kassenärztliche Vereinigung Danzig-Westpreußen), któremu w latach 1939-1945 przewodniczył dr Ernst-Dietrich Wiebe [3, 5], po wojnie główny dyrektor (Hauptgeschäftsführer) „Hartmannbundu” (Verband der Ärzte Deutschlands e.V. – Związek Lekarzy w Niemczech, powołanego do życia w 1900 r. w Lipsku przez dr H. Hartmanna dla obrony ekonomicznych i stanowych interesów lekarzy) we Frankfurcie nad Menem. Pomimo nacisków Adam nie zmienił swoich poglądów. Nie pozwalał też synowi i córce na udział w działalności Hitler Jugend (HJ) i BDM (Bund Deutscher Mädel – odpowiednik HJ dla dziewcząt w wieku 13-18 lat), przez co byli oni izolowani i szykanowani w szkole. Licząc się z koniecznością emigracji, już wcześniej uczył dzieci języka angielskiego. Syn profesora Alfreda Adama, Hans, wspomina wczesne lata swojego dzieciństwa w Gdańsku jako beztrudne i szczęśliwe. Jego rodzice byli wtedy zadowoleni i radosni. Wraz z rosnącą nazyfikacją WMG, szczególnie od 1937 r., sytuacja zmieniła się diametralnie. Profesor Adam był stale zatroskany, zdenerwowany i zmęczony. Syn profesora, Hans Adam, mający w 1939 r. 10 lat, pamięta z okresu wojny wielokrotne rewizje w domu rodziców przeprowadzane przez Gestapo oraz różnorakie groźby ze strony członków NSDAP,

które prof. Adam natychmiast zgłaszał na policji (!) wnioskując o osobistą ochronę [10, 11]. Ponieważ oficjalnie nie można mu było udowodnić żadnego przekroczenia prawa, a zapewne „kryły“ go także niektóre ważne osobistości, których dzieci leczył, mógł prowadzić praktykę prywatną aż do 1945 r. Wielkim ryzykiem dla Adama było nielegalne udzielanie pomocy lekarskiej chorym żydowskim dzieciom, co czynił zazwyczaj pod osłoną nocy. Groziło to co najmniej zesłaniem, wraz z rodziną, do obozu koncentracyjnego. Jeździł też do Gdyni, aby leczyć polskie dzieci. Pomimo tego, że Adam z powodu choroby serca zwolniony był z obowiązku służby wojskowej, jako lekarzowi nie pozwolono mu wcześniej opuścić miasta. Tylko dzięki potajemnej ucieczce wraz z rodziną samolotem z Gdańska do Berlina (styczeń 1945 r.), którą umożliwił im zaprzyjaźniony naczelnik lotniska, udało się Adamowi uniknąć zaplanowanego już aresztowania przez Gestapo [6, 11].

POWOJENNE LOSY PROF. ALFREDA ADAMA (1945-1956)

Po przybyciu do Berlina i dalszej podróży koleją na Zachód, rodzina pp. Adamów znalazła schronienie we wsi Mirsdorf koło miejscowości Meeder (Coburg), gdzie prof. Ludwig Noe, dyrektor stoczni w Gdańsku, posiadał majątek. Tam też, z początkiem kwietnia 1945 r., doczekali się oni przybycia wojsk amerykańskich. Po śledztwie przeprowadzonym przez okupacyjne władze amerykańskie (CIC – Counter Intelligence Corps) w Coburgu, otrzymał Adam polityczne „świadczenie niewinności“ i mógł się udać do Erlangen, gdzie 1.10.1945 r. otrzymał stanowisko z-cy dyrektora Kliniki Chorób Dziecięcych Uniwersytetu Fryderyka-Aleksandra. Liczył wtedy 57 lat. Formalne objęcie tej funkcji nastąpiło 1.02.1946 r. Sytuacja, jaką prof. Adam zastał w Klinice, była katastrofalna. Nadmierne obłożenie ciężko chorymi, wygłodzonymi dziećmi znacznie przekraczało możliwości ich należytego leczenia. Brakowało lekarzy, pielęgniarek i leków. Izolacja zakaźnie chorych była praktycznie niewykonalna. Dodatkowym obciążeniem dla prawidłowego funkcjonowania Kliniki były problemy finansowe i organizacyjne, zła dyscyplina pracy i konflikty z nadal nazistowsko nastawionymi członkami personelu. Stan techniczny Kliniki był zły, szwankowało ogrzewanie, brakowało ciepłej wody, sterylizacja mleka dla niemowląt była niemożliwa. Na oddziałach mnożyły się infekcje. Profesor Adam dwoił się i troił, aby podołać problemom. Nie oszczędziło mu to różnego rodzaju oskarżeń i insynuacji, a nawet gróźb. Część zdemoralizowanych lub nazistowsko obciążonych pracowników udało mu się zwolnić z pracy. Ruszyły z miejsca prace nad rozbudową Kliniki, wznowione zostały wykłady dla studentów. Za zgodą Amerykanów otwarta została ponownie przykliniczna Szkoła dla Pielęgniarek Dziecięcych. Intensywne i bezkompromisowe działania prof. Adama opłaciły się. Bawarskie Ministerstwo Nauki i Kultury nadało mu 16.10.1946 r. status urzędnika państwowego, tytuł profesora zwyczajnego i stanowisko dyrektora uniwersyteckiej Kliniki Pediatrycznej w Erlangen. Propozycje objęcia stanowiska dyrektora Klinik Chorób Dziecięcych w Hamburgu i w Oldenburgu Adam odrzucił. Kolejne lata były okresem walki Adama o rozbudowę i modernizację mocno przestarzałej Kliniki. Latem 1954 r. oddano wreszcie do użytku nowy gmach Kliniki Pediatrycznej z 144 planowymi łózkami. Każdy pokój chorych nowej Kliniki posiadał własny węzeł sanitarny oraz połączenie ze słoneczną werandą, co było wówczas w Niemczech nowością. Przebudowie i unowocześnieniu uległy także poradnia przykliniczna, pralnia, oddział rentgenowski, laboratoria naukowe, biblioteka i inne pomieszczenia. W styczniu 1956 r. oddano do użytku nową salę wykładową. Klinika

Chorób Dziecięcych w Erlangen stała się jedną z najnowocześniejszych w Niemczech. Przyjazna atmosfera i doskonałe wyposażenie Kliniki znalazły wielkie uznanie nie tylko wśród fachowców, ale przede wszystkim u leczonych tam dzieci (ponad 200 łóżek) i ich rodzin. Dzięki higienicznym środkom zapobiegawczym i nowym zasadom żywienia, wprowadzonym przez prof. Adama, udało się w Klinice znacznie zredukować liczbę zachorowań niemowląt i dzieci na różnego rodzaju infekcje przewodu pokarmowego i biegunki (dyspepsje *E. coli*) oraz uzyskano duży spadek śmiertelności (z 12,2% w 1945 do 2,7% w 1956 r.), co było najlepszym wynikiem w skali całych Niemiec Zachodnich.

Z poczuciem dobrze spełnionego obowiązku oraz w atmosferze ogólnego szacunku i uznania przeszedł 68-letni prof. Alfred Adam, 31.08.1956 r., na zasłużoną emeryturę. Wraz z żoną zamierzał on powrócić do Hamburga, gdzie w Blankenese czekał na nich nowo zbudowany dom. Niestety, już 19.09.1956 r. ostry atak serca zakończył pracowite życie Adama. Pochowany został 22 września na cmentarzu w Blankenese. Żona prof. Adama, Elisabeth Adam, zmarła 3.02.1988 r. w Rissen koło Hamburga, w wieku 87 lat. Ostatnie lata życia spędziła w Domu Starców (Seniorenheim) Reemtsmanhaus w Blankensee [11]. Syn prof. Adama, 87-letni dr med. Hans Adam, zamieszkuje obecnie (2016 r.) w Weil der Stadt, jest jednak mocno schorowany.

GŁÓWNE NAUKOWE I ZAWODOWE ZASŁUGI PROF. ADAMA. PODSUMOWANIE

Rezultaty naukowo i zawodowo bardzo aktywnego życia prof. Alfreda Adama można przedstawić tutaj tylko skrótowo. Głównym tematem jego zainteresowań była fizjologia i patologia odżywiania niemowląt, ze szczególnym uwzględnieniem dyspepsji na skutek infekcji bakteriami *E. coli*, stanowiącej główną przyczynę śmiertelności niemowląt. Z racji intensywnych prac nad bakteriami jelitowymi (*Bifidobakterien*) obdarzony był przez współpracowników przezwiskiem „Bifidus“ [10, 11]. Badania Adama nad etiologią infekcji grypanych pozwoliły na wyodrębnienie odpowiedzialnego za nie typu pneumokoków (*Pneumococcus planus*). Zajmował się też zagadnieniami leczenia krzywicy, gruźlicy, toksoplazmozy u dzieci, szczepień ochronnych, higieny mleka, działaniem witamin. Interesowały go również problemy psychologii dziecięcej [6, 11].

Prof. Alfred Adam był organizatorem pierwszej, nowoczesnej Kliniki Chorób Dziecięcych oraz wzorowego systemu opieki nad matką i dzieckiem w Wolnym Mieście Gdańsku. Po wojnie gruntownie rozbudował i unowocześnił Klinikę Chorób Dziecięcych Uniwersytetu w Erlangen, gdzie w trakcie 10-letniej pracy wyszkolił setki lekarzy i pielęgniarek dziecięcych. Efektem intensywnej pracy naukowo-badawczej było ok. 100 publikacji naukowych, które wyszły tam pod jego nadzorem. Klinika Chorób Dziecięcych w Erlangen zyskała wielką renomę zarówno w Niemczech, jak i poza ich granicami. Profesor Adam był od 1948 r. zaangażowanym współwydawcą czasopism: „Monatschrift für Kinderheilkunde“ oraz „Archiv für Kinderheilkunde“. Był członkiem licznych towarzystw zawodowych i naukowych. W uznaniu jego naukowych osiągnięć został w 1952 r. przyjęty w poczet członków Niemieckiej Akademii Badaczy Przyrody Leopoldina (Kaiserlich Leopoldinisch-Carolinische Deutsche Akademie der Naturforscher). W 1956 r. ukazała się pod jego redakcją książka „Säuglings - Enteritis“, („Zapalenie jelita cienkiego u niemowląt“) która znalazła w Niemczech i na świecie wielkie uznanie. Ogółem opublikował Adam, jako autor lub współautor, 82 prace naukowe [6].

W 1949 r. wybrano prof. Alfreda Adama w skład prezydium DGfK. W 1952 r. został przewodniczącym tego Towarzystwa i był organizatorem 52. Zjazdu Pediatrów w Bayreuth [1, 6, 11]. Z jego inicjatywy byli żydowscy członkowie Niemieckiego Towarzystwa Pediatrycznego, którzy musieli wyemigrować z Niemiec, zostali zaproszeni do ponownego wstąpienia do DGfK. Tylko niewielu skorzystało z tej możliwości. Jako członek egzekutywy International Pediatric Association brał Adam udział w wielu międzynarodowych kongresach naukowych, m.in. na Kubie i w USA (1953), przyczyniając się do stopniowego zniesienia powojennej izolacji niemieckiej medycyny przez inne kraje.

Wieloletnie (1938-1946), przymusowe odcięcie prof. Adama od możliwości pracy badawczo-naukowej było dla niego poważnym ciosem. Do 1945 r. żył w Gdańsku w atmosferze stałego zagrożenia, co zahartowało jego charakter. Był jednym z niewielu niemieckich lekarzy w hitlerowskim Gdańsku, którzy mieli odwagę nieugięcie bronić humanitarnych i demokratycznych zasad w medycynie i w życiu. Godzi się o tym pamiętać.

Po wojnie Adam konsekwentnie zwalczał pozostałości nazizmu w swojej Klinice w Erlangen. Był wtedy odbierany przez otoczenie jako człowiek zamknięty w sobie, małomówny, niezmiernie obowiązkowy, czasami apodyktyczny. W stosunku do swoich współpracowników i podwładnych był bardzo wymagający, ale sprawiedliwy. Był też przez nich, za jego głęboką, wszechstronną wiedzę oraz ofiarność w pracy, bardzo ceniony. Jego, często powtarzana życiowa maksyma, zaczerpnięta z dzieła królewieckiego filozofa Immanuela Kanta (1724-1804) „Kritik der praktischen Vernunft” (1788), brzmiała: „Dwie rzeczy wypełniają (mój) umysł ze stale nowym i rosnącym podziwem i szacunkiem, gwiaździste niebo nade mną i moralne prawo we mnie“ („Zwei Dinge erfüllen das Gemüt mit immer neuer i zunehmender Bewunderung und Ehrfurcht, der bestirnte Himmel über mir und das moralische Gesetz in mir”).

Pasją życia prof. Alfreda Adama była praca badawczo-naukowa oraz bezkompromisowa walka o życie i zdrowie powierzonych mu chorych dzieci. Misję swoją spełnił sumiennie do końca.

PIŚMIENICTWO

1. Adam A.: Eröffnungsansprache. 52. ordentliche Versammlung der Deutschen Gesellschaft für Kinderheilkunde, Bayreuth, 2.09.1952. Monatsschr. Kinderheilk., 1952, 101, 3, 73. – 2. Andrzejewski M.: Wolne Miasto Gdańsk (1920-1939) : leksykon biograficzny. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2009. – 3. von Grabowski M. T. W.: Ärzte und medizinische Versorgung in Danzig in den Jahren 1920-1945. Westpreussen Jahrb. 2012, 62, 111. – 4. Klee E.: Das Personen Lexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945. Frankfurt am Main : Fischer Verlag, 2003, 204. – 5. Machaliński Z., Grabowski M. T.W.: Izba Lekarska i inne organizacje lekarskie w Gdańsku do 1945 r. Stud. Gdan. Wizje Rzeczywistość 2012, 9, 313. – 6. Rexroth Ch.: Wachsam und wägend, mutig und hart. Prof. Dr. med. Alfred Adam (1888-1956). W: Geschichte der Universitäts-Kinder-Klinik Erlangen. Red. W. Rascher, R. Wittern-Sterzel. Göttingen : V&R unipress, 2005, 213-298. – 7. Szarszewski A.: Szpital Miejski we Wrzeszczu. W: Encyklopedia Gdańska. Gdańsk : Fundacja Gdańska, 2012, 1009. – 8. Watermann R.: Medizinische Akademie Danzig. Jahrb. Albertus Univ. Königsberg, 1971, 21, 36.

Materiały niepublikowane

9. Adam A.: Meine politische Einstellung. Erlangen, ok. 1950 r. [maszynopis, kopia w posiadaniu autora]. – 10. Adam H.: „Alfred Adam, eine persönliche Erinnerung“. Symposium zum 50. Todestag von Alfred Adam (1888-1956), Direktor der Universitätskinderklinik Erlangen (1945-956). Erlangen,

14.10.2006. [maszynopis, tekst mowy w posiadaniu autora]. – 11. Adam Hans i Gerlind: informacje osobiste. Weil der Stadt, Niemcy, sierpień-wrzesień 2015 r.

Michał T. W. von Grabowski

PROFESSOR ALFRED ADAM (1888-1956) – IMPORTANT PAEDIATRICIAN IN THE FREE TOWN GDAŃSK, OPPONENT OF NATIONAL SOCIALISM, PERSON WITH COURAGE AND CHARACTER

Summary

The paper described the curriculum vitae of an important German paediatrician, Prof. Alfred Adam, who very successfully worked in Gdańsk for 16 years (1929-1945). Because of his opposition to racist, national-socialist-health politics, above all sterilisation and euthanasia, in 1938 Adam, as director of Pediatric Clinic of Medical Academy in Gdańsk was dismissed and harassed. Nevertheless, he stayed in Gdańsk and did not change his opinion. After the war Adam was director of Pediatric Clinic of University in Erlangen (Germany), which he extended and modernized.

Adres: dr n. med. Michał T. W. von Grabowski
Schulstrasse 11
D-76889 Gleiszellen/Pfalz, Niemcy
e-mail: m.von-grabowski@t-online.de